

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.45>**Олександр Цивінський,***старший детектив – керівник Третього відділу детективів**Другого підрозділу детективів**Головного підрозділу детективів**Національного антикорупційного бюро України***Оксана Дуфенюк,***канд. юрид. наук, доцент,**доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики**факультету № 1**Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції**Львівського державного університету внутрішніх справ*

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАПЛАНОВИХ РЕВІЗІЙ, ПЕРЕВІРОК ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті показано критичний аналіз законодавства, який зумовив труднощі у практиці призначення позапланових ревізій та перевірок, а також призначення судових економічних експертиз у кримінальних провадженнях. Метою дослідження визначено оцінку сучасного стану та перспектив вирішення цих проблем.

Дослідження складається з трьох частин. У першій частині висвітлено, які конкретно новели законодавства викликали колізію правових норм і як це відобразилось на практиці кримінального провадження. Пункт 4 частини 2 статті 40 Кримінального процесуального кодексу України було виключено, натомість не передбачено жодного альтернативного правового механізму, яким би можна було скористатися для проведення позапланових ревізій і перевірок та отримання від уповноважених суб'єктів фінансового контролю документів для подальшого дослідження в ході судових експертиз. У другій частині продемонстровано, як наукова доктрина впродовж останніх кількох років сигналізує про необхідність дієвих кроків та подолання цих недоліків. У третій частині експлікуються причини невдачі спроби внести зміни до чинного кримінального процесуального законодавства та інших законодавчих актів щодо призначення позапланових ревізій та перевірок; презентуються пропозиції щодо унормування законодавства та перспективи їх впровадження найближчим часом.

Проведене дослідження дало підстави дійти таких ключових висновків. По-перше, шість років поспіль в Україні відсутній ефективний злагоджений механізм призначення позапланових ревізій та перевірок у кримінальних провадженнях. По-друге, у середовищі науковців очевидно є згода щодо наявності практичної проблеми і необхідності її вирішення, проте для законодавця аргументи виявляються не досить переконливими. По-третє, перспективи вбачаються у корегуванні завдань та питань судово-економічних експертиз, а також розширенні процесуальної дискреції слідчого щодо вибору документальних об'єктів, на підставі дослідження яких будуть ґрунтуватися висновки, і в залі судових засідань це дасть підстави їх вважати допустимим джерелами доказів. Робота Міністерства юстиції України у цьому напрямі дає змогу висловити обережні оптимістичні прогнози, що такі якісні зміни можуть відбутися вже у 2021 році.

Ключові слова: реформа законодавства, кримінальне провадження, судова практика, ревізії та перевірки, судово-економічна експертиза, дискреція слідчого.

Постановка проблеми. З 2015 року, коли почали діяти норми, які унеможливили проведення позапланових ревізій та перевірок, ініційованих органами досудового розслідування чи прокурором (ідеться про Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII), розпочалася

нова правова реальність, у якій з'явилося більше питань, аніж відповідей. Наприклад, пункт 4 частини 2 статті 40 КПК України було виключено, натомість не передбачено жодного альтернативного правового механізму, яким би можна було скористатися для проведення позапланових ревізій і перевірок

та отримання від уповноважених суб'єктів фінансового контролю документів, а саме ці документи часто дають підстави згодом судовому експерту, залученому до проведення судово-економічної експертизи, дати відповіді на питання, які цікавлять органи досудового розслідування, потребують спеціальних економічних знань та входять до предмета доказування (наприклад, установлення розміру матеріальної шкоди). Як наслідок, практику досудового розслідування «лихоманить» від таких непродуманих змін, а світло в цьому тунелі ледь видно.

Проблематику позапланових ревізій та перевірок розробляли О. Брисковська, Р. Дударець, А. Запотоцький, О. Капліна, О. Кикоть, В. Неганов, О. Омельченко, В. Фещук, С. Чернявський та багато інших науковців. Засади призначення та проведення судово-економічних експертиз у кримінальних провадженнях досліджували А. Амеліна, О. Горлачук, Л. Дікань, Н. Клименко, Т. Кривцова, І. Перезовова, С. Романів, С. Євдокіменко, І. Завдов'єва, О. Шрамко та інші вчені. Праці названих дослідників демонструють значне зацікавлення проблемою як у середовищі науковців, так і в середовищі практичних фахівців. Втім, відповідних змін, здатних унормувати практику призначення позапланових ревізій та перевірок у кримінальному провадженні і водночас забезпечити належний порядок проведення та оцінювання висновків судово-економічних експертиз, досі не зроблено.

Правозастосовна практика змушена діяти в екстремальних умовах, коли, з одного боку, існують суттєві прогалини у законодавстві, а з іншого боку, є вимога ефективно виконувати функціональні обов'язки, викривати винних у вчиненні кримінальних правопорушень, якісно збирати докази, дотримуючись засад верховенства права, поваги до прав та свобод людини, законності тощо. Отже, залишається актуальним пошук шляхів виходу із ситуації, що склалася.

Метою статті є оцінка сучасного стану та перспектив вирішення практичних проблем призначення позапланових ревізій та перевірок органами досудового розслідування й залучення експертів до проведення судово-економічних експертиз у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу.

І. Вади законодавства у проекції практики кримінального провадження. Позапланова ревізія та перевірка законності фінансово-господарських операцій, достовірності обліку та звітності, як зазначає Ю. Пілюков, проводиться за зверненням правоохоронного органу,

який володіє фактами, що свідчать про порушення законів України, є ефективним засобом збору доказів шляхом використання спеціальних економічних знань, однією з найбільш ефективних форм використання таких знань в окремих кримінальних провадженнях у сфері економіки та службової діяльності [1, с. 177]. Оптимізму Ю. Пілюкова, однак, не поділяємо стосовно того, що вона сьогодні таким ефективним інструментом є, скоріше, мала би бути, адже таке звернення правоохоронного органу може бути взагалі безрезультатним.

Разом з правовими новелами, описаними вище, за логікою законодавця, доцільно було залишити чинними такі положення нормативного характеру:

– положення, яке передбачає, що проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи (пункт 1.1. Розділу III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5);

– положення, згідно з яким однією з обставин, за яких проводяться позапланові ревізії, є доручення щодо проведення ревізій у підконтрольних установах від Кабінету Міністрів України, органів прокуратури, органів доходів і зборів, Національної поліції, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, в якому містяться факти, що свідчать про порушення підконтрольними установами законів України, перевірку додержання яких віднесено законом до компетенції органів державного фінансового контролю (стаття 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного-фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1991 року № 2939-ХІІ);

– положення щодо можливості призначати позапланові виїзні ревізії лише за наявності підстав для її проведення на підставі рішення суду (стаття 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного-фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1991 року 2939-ХІІ);

– положення, які передбачають обов'язок надання органами досудового розслідування документів перевірок фінансово-господарської діяльності уповноваженим суб'єктом контролю, експертам-економістам, без яких проведення судово-економічних експертиз та підготовка висновків в окремих категоріях справ неможлива.

Водночас українська Фемида, апелюючи до чинного законодавства, констатує таке:

1) відсутність у слідчого судді повноважень для розгляду клопотань органу досудового розслідування чи прокурора про проведення позапланових ревізій та перевірок (наприклад, Ухвала Верховного Суду України (далі – ВСУ) від 6 березня 2018 року у справі № 243/6674/17-к у пункті 51) [2];

2) відсутність тотожності між актом позапланової ревізії уповноваженого органу фінансового контролю та довідкою спеціаліста, отриманої внаслідок залучення фахівців того ж уповноваженого органу фінансового контролю на підставі статті 71 КПК України, а також подальшого використання таких довідок спеціалістів судовими експертами для обґрунтування висновків економічної експертизи (наприклад, Постанова ВСУ від 20 березня 2019 року у справі № 808/3230/17; Постанова ВСУ від 27 лютого 2018 року у справі № 826/818/16) [3; 4].

Додатково результати досліджень В. Неганова показують, що типовими підставами для відмов слідчими суддями у задоволенні клопотань про проведення позапланової виїзної ревізії була не тільки відсутність у КПК України порядку розгляду таких клопотань, але й відсутність критеріїв, за якими слідчий суддя повинен визначати достатність підстав для надання дозволу на проведення ревізії, перевірки [5, с. 189].

Таким чином, для органу досудового розслідування сьогодні вибудовано цілу «смугу перешкод» у процесі доказування не в усіх, але в багатьох кримінальних провадженнях, де виникає необхідність застосувати спеціальні економічні знання.

Так, навіть якщо клопотання про позапланові ревізії надійдуть до слідчого судді, то вони не будуть задоволені. Якщо й будуть задоволені, то відповідні ухвали можуть бути оскаржені (правова позиція ВСУ щодо обов'язку відкриття апеляційних проваджень за скаргами на ухвали слідчих суддів про надання дозволу на проведення позапланових перевірок висловлена у Постанові від 23 травня 2018 року) [6]. Якщо ж не будуть оскаржені, то в результаті проведених ревізійних дій будуть складені акти, які будуть скеровані експерту, але з великою ймовірністю висновок експерта може бути визнаний судом як недопустимий доказ у зв'язку із застосуванням доктрини «плодів отруйного дерева», оскільки слідчий суддя все ж таки не має повноважень задовольняти клопотання про позапланові ревізії та перевірки. Аналогічний результат матимемо, коли висновок експерта-економіста спирається на дані з довідки спеціаліста (наприклад, Постанова ВСУ від

27 квітня 2020 року у справі № 335/2108/17; Постанова ВСУ від 17 вересня 2019 року у справі № 243/2194/18) [7; 8].

II. Наукова доктрина у пошуках виходу. Наукова спільнота приєдналася до голосу практиків і впродовж останніх кількох років сигналізувала про потребу внесення змін до чинного законодавства та належного унормування інституту позапланових ревізій у кримінальному провадженні.

Ще у 2016 році гостро критикує цю ж частину чинного законодавства Р. Дударець, вказуючи на його недосконалість, нелогічність, штучне ускладнення взаємодії між органами, що іноді фактично унеможливує встановлення зловживань, розтрата й привласнення грошових коштів підприємств, установ, організацій під час розслідування злочинів у сфері господарської та службової діяльності [9, с. 39–40]. На поверненні повноважень слідчому та прокуророві ініціювати проведення позапланових ревізій та перевірок наполягав О. Омельченко [10, с. 86]. Свого часу Д. Куриленко взагалі вважав доцільною трансформацію ревізії з непроцесуального заходу у статус процесуальної дії, а для цього вважав необхідним закріпити у КПК таких учасників процесу, як ревізор та особа, яка проводить перевірку, визначити їх процесуальні права та обов'язки, відповідальність під час проведення контрольних заходів тощо [11; 12].

У 2017 році увагу до цієї проблеми піднімала З. Топорецька, яка на підставі контент-аналізу бази даних Єдиного державного реєстру судових рішень, а також дослідження практичних проблем призначення та проведення позапланових документальних перевірок у кримінальному провадженні дійшла до висновку, що, по-перше, самі слідчі судді не мають однозначної правової позиції щодо повноважень призначати позапланові перевірки в кримінальному провадженні; по-друге, їх призначення в рамках кримінального процесу є неможливим (як це було у 2017 році, так і сьогодні, у 2021 році – О. Ц., О. Д.); по-третє, призначення позапланової документальної перевірки має бути віднесено до процесуальних дій, які здійснюються з дозволу слідчого судді на підставі клопотання, разом з яким необхідно розглядати питання надання тимчасового доступу до речей та документів, які мають значення для кримінального провадження, з можливістю їх вилучення [13, с. 149–151].

Натомість А. Запотоцький, крім відсутності правових підстав, звертає увагу на цілу низку інших практичних проблем проведення позапланових ревізій, які додатково ускладнюють цей процес. Зокрема, до таких

проблем він відносить термін призначення ревізії; неможливість призначення повторної позапланової ревізії; недоліки клопотань; неякісну підготовку запитань (завдань) ревізору; відсутність механізму призначення ревізії стороною захисту [14]. Схожий перелік проблемних питань окреслили А. Сизоненко та О. Брисковська [15, с. 136]. Додатково О. Капліна та Н. Маринів вказують на те, що дисонанс кримінального процесуального та фінансового законодавства й практики заважає не тільки правозастосовникам виконувати функції, але й суб'єктам господарювання здійснювати захист своїх порушених прав [16, с. 204].

В. Неганов у дисертаційному дослідженні «Використання висновків ревізій у кримінальному провадженні» (2018 рік) підтверджував, що таке правове регулювання приводить до неоднозначної практики вирішення відповідних клопотань слідчого та прокурора судами, а відмова органів Державної аудиторської служби України від проведення ревізій у кримінальних провадженнях була головною причиною закриття кримінальних проваджень через відсутність достатніх доказів причетності певних осіб до вчинення кримінальних правопорушень. Отже, вчений наголошував на необхідності внесення змін та унормування регламентації підстав проведення, строків, переліків питань позапланових ревізій та перевірок, водночас долучився до підготовки проекту змін до законодавства [5, с. 115, 239–240].

Автори методичних рекомендацій «Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами Державної аудиторської служби України під час призначення та проведення ревізій у кримінальному провадженні» (2018 рік) замість подання розгорнутих алгоритмів дій змушені констатувати, що, «на відміну від інших способів збирання доказів, підстави звернення органів досудового розслідування, суду й порядку проведення ревізій та фінансових перевірок у межах кримінального провадження не врегульовано в нормах КПК України» [17, с. 34].

Підсумуємо сказане. Незважаючи на очевидну небайдужість науковців та практиків до питання позбавлення права слідчого, прокурора ініціативи позапланових ревізій та перевірок, спроби зрушити ситуацію з «мертвої точки» залишилися марними.

III. Перспективи подолання перешкод. Важливим кроком уперед стало розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України (далі – ВРУ) проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» від 22 травня 2017 року

№ 6482 (А. Геращенко, Т. Чорновол та М. Гаврилюк, народні депутати VIII скликання). Відразу зазначимо, що документ не знайшов підтримки ані в першій, ані в доопрацьованій другій версії. Зрештою, 18 вересня 2018 року законопроект знову було повернуто на доопрацювання ініціатору внесення, більше він уже не подавався. Причин такої безуспішної спроби унормувати практику в окресленій сфері було декілька.

Ключовими концептуальними позиціями цього закону були такі: по-перше, доповнення переліку заходів забезпечення додатковим пунктом «Призначення позапланової виїзної ревізії, позапланової перевірки» (частина 2 статті 131 КПК України); по-друге, доповнення КПК України додатковою главою 18¹ «Призначення позапланової виїзної ревізії, позапланової перевірки», в якій передбачено порядок розгляду й вирішення слідчим суддею клопотань про призначення ревізій, перевірок у кримінальному провадженні; по-третє, доповнення до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», які унормовують питання позапланової виїзної ревізії, зокрема її початку.

У Пояснювальній записці зазначено, що такі зміни дали б змогу усунути недоліки законодавства, покращити судову практику призначення позапланових ревізій, перевірок та забезпечити дотримання прав і свобод осіб, зокрема в контексті вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду та виконання завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 КПК України [18].

Однак згідно з Висновком щодо результатів здійснення антикорупційної експертизи проекту нормативно-правового акта, у проекті Закону № 6482 було «виявлено корупційні фактори», умови для зловживань та загрозу «маніпулювання відповідними положеннями недосконалого законодавчого акта». На противагу позиції, висловленій у науковій доктрині та правозастосовній практиці, автори цього висновку констатують, що взагалі не існує (!) необхідності у слідчого, прокурора звертатися до слідчого судді з проханням призначити позапланові перевірки, «оскільки такі особи можуть звернутися безпосередньо до органів Державної фіскальної служби з клопотанням про надання відомостей про виявлені порушення» [19]. До того ж висновок не містить аргументацію стосовно того, що виявлення порушень належить виключно компетенції органів ДФС. До інших суттєвих недоліків пропозицій віднесено такі: здій-

снення розгляду клопотання виключно за участю слідчого та прокурора (тобто особа, податкову перевірку якої хочуть призначити, права на надання заперечень і пояснень не має); визначення порядку виконання ухвали в самій ухвалі, тоді як порядок виконання ухвал прямо визначено в законодавстві; не передбачення права на апеляційне оскарження таких ухвал слідчого судді [19].

Далі ще цікавіше. Під час розгляду цього проєкту Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності було досягнуто згоди щодо висновку, за яким запропоновані норми вважаються такими, що «не сприятимуть кращому здійсненню досудового розслідування злочинів у сфері економіки, а навпаки, можуть стати узаконеним інструментом незаконного тиску правоохоронних органів на окремих суб'єктів господарювання та бізнес загалом». Ставиться під сумнів доцільність віднесення позапланових ревізій та перевірок до заходів забезпечення кримінального провадження. Зрештою, проєкт повернуто суб'єктам права законодавчої ініціативи [20].

Таким чином, найближчим часом цей шлях унормування підстав та порядку проведення позапланових ревізій і перевірок, на жаль, закрито. Також неприємним є той факт, що потенційні загрози зловживань не дають правоохоронним органам можливості діяти для усунення реально наявних загроз, які виявляються у безкарності злочинців. Наприклад, якщо за результатами позапланової ревізії, скажімо, не буде встановлено порушень законодавства, не буде визначено розмір матеріальної шкоди (збитків), не буде підтверджено обставини, які є предметом вивчення під час досудового розслідування, то отримання таких даних за допомогою інших процесуальних дій не дасть можливості зібрати всебічно й повно докази винуватості конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення [5, с. 160]. Відсутність актів ревізій та перевірок не дає змоги провести судово-економічну експертизу, що встановлює факти, які неможливо встановити жодним іншим способом. Тут йдеться про достатньо широку сферу кримінальних правопорушень (кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, у бюджетній сфері, у сфері оподаткування, будівництва, у сфері службової діяльності тощо).

Одним із варіантів виходу з цього «правового колапсу» є пропозиції щодо внесення змін до підзаконних нормативно-правових актів. Так, Національне антикорупційне бюро України у грудні 2020 року – січні 2021 року ініціювало низку зустрічей з представниками Міністерства юстиції

України щодо обговорення питання актуалізації завдань судово-економічної експертизи та внесення відповідних змін до розділу III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.

Хоча робота ще триває, позитивним сигналом є досягнуте порозуміння з представниками Міністерства юстиції України та продемонстроване прагнення спільно зробити дієві кроки у напрямі реформування законодавства та практики.

Так, обговорюється можливість внесення змін щодо визначення завдань економічної експертизи та виключення або редагування абзацу 8 пункту 1.1 розділу III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.

«Проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи».

Також обговорюється питання щодо зміни редакції абзацу 14 пункту 2.1 розділу III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.

«Вирішення питань щодо документальної обґрунтованості збитків показниками фінансової звітності підприємства/організації за певний період (визнання поточної дебіторської заборгованості безнадійною) не належить до завдань економічної експертизи». Це сьогодні суттєво обмежує сферу досліджень судових експертів.

Додатково на порядок денний міжвідомчого дискусійного майданчику винесено на обговорення необхідність доповнення пункту 2.2 розділу III Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень такими орієнтовними питаннями:

- яким є документально обґрунтований розмір економічних збитків/втраченої вигоди на підприємстві (найменування підприємства, установи, організації) за господарськими операціями (зазначається загальна характеристика операцій) станом на (дата);
- чи підтверджується документально розмір економічних збитків/втраченої

вигоди на підприємстві (найменування підприємства, установи, організації) за господарськими операціями в розмірі (зазначається сума) станом на (дата).

Фактично ці зміни до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, дадуть можливість експерту-економісту проводити дослідження без обов'язкового скерування органами досудового розслідування актів позапланових ревізій та перевірок.

Важливо також підкреслити, що сутність запропонованих змін полягає не в тому, щоб обійти систему судового контролю або завантажити судових експертів-економістів великими об'ємами документів, у яких вони мають шукати відповіді на поставлені питання. По-перше, за умови реалізації цих змін судовий контроль буде збережений на тому ж рівні, оскільки документи бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності підприємства, які можуть бути скеровані експерту для дослідження, будуть отримуватися під час огляду, обшуку, вжиття заходів забезпечення кримінального провадження. Отже, судовий контроль буде здійснений у повному обсязі. По-друге, експерту будуть надаватися матеріали, релевантні до вирішення поставлених питань органами досудового розслідування. Саме такий підхід відповідатиме засаді процесуальної економії ресурсів, що тільки позитивно позначиться на строках виконання експертиз та, зрештою, на реалізації завдань кримінального провадження.

Важливо також надати слідчому більш розширені процесуальні інструменти для пізнання фактів, що ґрунтуються на аналізі економічних показників і мають значення для кримінального провадження. Отже, очікування від запропонованих змін передбачають більшу процесуальну дискрецію слідчого, що дало б змогу в одній ситуації скерувати експерту-економісту документи ревізій та перевірок, у другій – залучити до огляду документів спеціаліста-економіста, який допоміг би визначити коло документальних об'єктів та питань для проведення судової експертизи, у третій – залучити фахівця органу фінансового контролю для надання консультації на підставі вивчення документів з відповідним оформленням у вигляді довідки, а у четвертій – визначити коло питань та об'єктів самостійно (як, зрештою, він це робить під час призначення інших видів судових експертиз).

Додатковою перевагою такого поліваріантного підходу є те, що в разі обґрунтова-

них сумнівів щодо об'єктивності актів ревізій та перевірок сторона обвинувачення матиме додаткові шляхи для верифікації та уточнення даних через механізм залучення експерта для дослідження інших документальних об'єктів, які зібрано на стадії досудового розслідування.

Отже, ключова ідея полягає в тому, щоб висновок судової експертизи, що ґрунтується на даних із різних документальних джерел, а не тільки актів ревізій та перевірок, був визнаний судом допустимим джерелом доказів. Ще раз варто наголосити на тому, що йдеться тільки про обговорення варіантів альтернатив, тому зазначені пропозиції не претендують на вичерпність. Робоча група відкрита для дискусій та нових ідей, які б вивели ситуацію із «замкненого кола».

Висновки

Таким чином, уже шість років поспіль в Україні відсутній ефективний механізм призначення позапланових ревізій та перевірок у кримінальних провадженнях. Це породжує труднощі у збиранні матеріалів (документів таких ревізій та перевірок) для проведення судово-економічних експертиз, що призводить до неоднозначної судової практики щодо оцінки висновків таких експертиз. З урахуванням доктрини «отруйного дерева» та апелюючи до судової практики ЄСПЛ, українська Фемида вважає висновки експерта недопустимими джерелами доказів, якщо ці висновки не ґрунтуються на актах ревізій чи перевірок. Замкнене коло породжує безвихідну ситуацію для органів досудового розслідування: з одного боку, вони повинні реалізувати завдання кримінального провадження, визначені у статті 2 КПК України, а з іншого боку, вони не володіють повноваженнями щодо ініціювання позапланових ревізій та перевірок, які б могли надати документальні дані для подальших експертних досліджень.

Наукова доктрина постійно сигналізує про наявність практичної проблеми і необхідність її вирішення, проте для законодавця аргументи виявляються не досить переконливими. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» від 22 травня 2017 року № 6482 двічі розглядався, отримав критичні висновки і був повернутий знову на доопрацювання. Втім, з огляду на висловлені зауваження сенсу втретє подавати його немає, адже для того, щоб усунути загрози, які побачили у високих кабінетах, довелося б видалити з тексту головний «камінь спотикання», а саме право слідчого, прокурора звертатися до слідчого судді

з клопотанням про проведення позапланових ревізій та перевірок, а в цьому, власне, полягала ідея оптимізації.

Виходом із цієї ситуації, на думку авторів, є унормування підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують проведення судово-економічних експертиз та взаємодію органів досудового розслідування з експертними установами. Зокрема, перспективи вбачаються у корегуванні завдань та орієнтовних питань судово-економічних експертиз, а також розширенні процесуальної дискреції слідчого щодо вибору документальних об'єктів, на підставі дослідження яких будуть ґрунтуватися висновки, що дасть підстави вважати такі висновки допустимими джерелами доказів в судовому процесі. Робота Міністерства юстиції України у цьому напрямі дає змогу висловити обережні оптимістичні прогнози про те, що такі якісні зміни можуть відбутися вже у 2021 році.

Список використаних джерел:

1. Пілюков Ю. Особливості завдань планових та позапланових ревізій і перевірок, використання їх результатів у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3. С. 171–176.
2. Ухвала Верховного Суду України від 6 березня 2018 року. Справа № 243/6674/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72670536>.
3. Постанова Верховного Суду України від 20 березня 2019 року. Справа № 808/3230/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/80854808>.
4. Постанова Верховного Суду України від 27 лютого 2018 року. Справа № 826/818/16. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/72505887>.
5. Неганов В. Використання висновків ревізій у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; НАВС. Київ, 2018. 292 с.
6. Постанова Верховного Суду України від 23 травня 2018 року. Справа № 237/1459/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74475877>.
7. Постанова Верховного Суду України від 27 квітня 2020 року. Справа № 335/2108/17. URL: https://zakon.cc/court/document/read/89034958_0b7c6ffc.
8. Постанова Верховного Суду України від 17 вересня 2019 року. Справа № 243/2194/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84449791>.
9. Дударець Р. Актуальні питання призначення та проведення ревізій і перевірок за чинним законодавством України. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (Київ, 30 червня 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 38–41.
10. Омельченко О. Можливості призначення ревізій прокурором та слідчим у кримінальному провадженні. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: матеріали міжвідомчого науково-практичного семінару (Київ, 30 червня 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 83–86.
11. Куриленко Д. Ревізор та перевіряючий у змагальному кримінальному судочинстві України. *Форум права*. 2015. № 1. С. 168–172.
12. Куриленко Д. Сутність та процесуальний статус ревізій і перевірок у кримінальному провадженні. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 2. С. 144–147.
13. Топорецька З. Позапланові перевірки в кримінальному провадженні (за матеріалами судової практики 2017 року). *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 148–152.
14. Запотоцький А. Позапланова виїзна ревізія як спосіб використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері будівництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 231–235.
15. Сизоненко А., Брисковська О. Актуальні проблеми призначення та проведення позапланових ревізій за зверненням органів досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 135–146.
16. Капліна О., Маринів Н. Проведення ревізій та перевірок у кримінальному провадженні: дисонанс законодавства та правозастосовної практики. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 2. С. 197–206.
17. Вознюк А., Брисковська О., Запотоцький А. та ін. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами Державної аудиторської служби України під час призначення та проведення ревізій у кримінальному провадженні: методичні рекомендації. Київ: НАВС, 2018. 40 с.
18. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» від 22 травня 2017 року № 6482. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61845.
19. Висновок щодо результатів здійснення антикорупційної експертизи проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» від 22 травня 2017 року № 6482. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61845.
20. Висновок Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» від 22 травня 2017 року № 6482. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61845.

Oleksandr Tsivinsky, Oksana Dufenyuk. Optimization of unscheduled revisions, inspections and commissioning of expert evidence in criminal proceedings

The article shows a critical analysis of the legislation, which negatively affected the practice of conducting unscheduled audits and inspections. Difficulties and challenges are also seen in the field of conducting forensic economic examinations in criminal proceedings. The purpose of the study is to assess the current state and prospects for solving these problems.

The study consists of three parts. The first part covers the novelties of the legislation that caused a conflict of legal norms. Paragraph 4 of Part 2 of Article 40 of the Criminal Procedure Code of Ukraine was excluded, but did not provide any alternative legal mechanism that could be used to obtain documents from the authorized bodies of financial control for further analysis during forensic examinations. The second part demonstrates the reaction of the scientific community to the situation. The third part explains the reasons for the unsuccessful attempt to change the current criminal procedure legislation and proposals for the prospect of solving the problem.

The study provided the basis for the following key conclusions. First, for six years there has been no effective mechanism for appointing unscheduled audits and inspections in criminal proceedings in Ukraine. This significantly affects the possibility of conducting forensic economic examinations. Secondly, among scientists there is an obvious agreement that it is extremely necessary to solve these problems. Third, the prospects for overcoming the situation are seen in changing the tasks and questions of forensic economic examinations, as well as expanding the procedural discretion of the investigator in the choice of documentary objects that should be the basis of the conclusions of the expertise. The work of the Ministry of Justice of Ukraine in this direction allows us to talk about optimistic predictions, because such qualitative changes may finally occur in 2021.

Key words: legislative reform, criminal proceedings, judicial practice, audits and inspections, forensic economic expertise, discretion of the investigator.